

درس هشتم: نهضت امام خمینی

هدف‌های آموزشی

- ۱- آشنایی با آغاز نهضت امام خمینی
- ۲- آگاهی از نقش انقلاب سفید در قیام پانزده خرداد
- ۳- آشنایی با عمق دیدگاه امام خمینی نسبت به اقدامات رژیم شاه

پس از آنکه دولت علی امینی بیش از چهارده ماه دوام نیاورد، چرا که شاه در مسافرت به ایالات متحده آمریکا به کندی اطمینان داد که تصمیم قاطع به انجام اصلاحات اقتصادی - اجتماعی دارد؛ اسدالله علم در ۲۸ تیرماه ۱۳۴۱ مأمور تشکیل کابینه شد. او در اولین مصاحبه خود اجرای فرامین شش ماده‌ای شاه را برنامه عملی دولت خود عنوان کرد. از جمله مواد این فرامین «تشکیل انجمن‌های ایالتی و ولایتی» بوده است.

لازم به ذکر است که چهار اصل قانون اساسی مشروطه درباره انجمن‌های ایالتی و ولایتی بوده که یک سال پس از پیروزی مشروطه به تصویب رسیده بود. در ماده ۶ و ۷ این قانون شرایط سلبی انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان ذکر شده بود، از جمله قید شده بود که: «اشخاصی که معروف به فساد عقیده بودند و طایفه نسوان از حق انتخاب کردن و انتخاب شدن محروم بودند».

گرچه این قانون در دوره اول در بعضی از شهرها مانند تبریز پیاده شد، ولی به تدریج به فراموشی سپرده شد.

دولت علم در ۱۴ مهر ۱۳۴۱ لایحه انجمن‌ها را در ۹۲ ماده و ۱۷ تبصره در

هیأت دولت به تصویب رساند و این در حالی بود که مجلس شورای ملی تعطیل بود و این اقدام دولت علم مخالف قانون اساسی بوده است.

طبق مواد ۳ و ۵ مصوبه دولت علم شرط مسلمان بودن و ذکور بودن حذف گردید و از ماده ۴۱ آن قسم به «قرآن» را حذف و به جای آن قسم به «کتاب آسمانی» را ذکر کرد.^۱ روشن بود که هدف دولت وارد کردن زنان و غیر مسلمانان به این انجمن‌ها بوده است.

در مقابل این اقدام دولت علم و حکومت پهلوی؛ امام خمینی از علما و مراجع دعوت کرد تا در بیت استادشان مرحوم آیت‌الله حائری جلسه تشکیل دهند و برای اقدام متقابل تصمیم‌گیری کنند.^۲

نتیجه این بیداری و نیز هماهنگی و کار جمعی اعظام علما در قم و دیگر مراکز حوزوی و حمایت علما و روحانیون و مؤمنان و متدینان سراسر کشور، عقب‌نشینی حکومت پهلوی و پس گرفتن لایحه دولت علم بوده است.^۳

ادامه نهضت

گرچه رژیم پهلوی در گام نخست رویارویی با روحانیت و مردم متدین و ادار به عقب‌نشینی و پذیرفتن شکست گردید؛ ولی دست از اهداف و برنامه‌های خود نکشید و در گام بعدی، نه دولت و نخست‌وزیر که شخص شاه وارد میدان شد و برای جبران شکست در قیام دو ماهه روحانیت، «اصول ششگانه» را در تاریخ ۱۳۴۱/۱۱/۶ به تصویب رساند.^۴

۱. ر.ک: زمانه و زندگی امام خمینی، ص ۱۴۸ - ۱۵۱.

۲. ر.ک: زمانه و زندگی امام خمینی، ص ۱۵۱.

۳. همان، ص ۱۶۰.

۴. همان، ص ۱۶۴.

خلاصه و نتیجه این اصول ششگانه در ادامه به «انقلاب سفید» یا «انقلاب شاه و ملت» معروف گردید و رژیم استبدادی و وابسته شاه القا می‌کرد و ادعا داشت که آنچه در کشورهای دچار انقلاب‌های سوسیالیستی و کمونیستی با خشونت و خون‌ریزی به دست می‌آورند؛ در ایران بدون خشونت و خون‌ریزی و با رضایت حکومت و ملت - شاه و ملت - در حال اجرا می‌باشد. انقلاب سفید است یعنی خون‌ریزی ندارد و انقلاب شاه و ملت است؛ یعنی خشونت و سرکوبی در برابر ملت از سوی حکومت و رژیم شاه صادر نمی‌شود.

در این اصول ششگانه، مسئله اصلاحات ارضی در ایران و الغای نظام ارباب - رعیتی و پیش‌بینی «لایحه اصلاح قانون انتخابات» گنجانده شده بود که می‌توانست مفاد لایحه لغو شده قبلی را در آن بگنجانند.

امام خمینی به مانند مرحله اول نهضت، اقدام به هماهنگی علما و مراجع و انجام کار جمعی و گروهی کرد و مرحوم آیت‌الله روح‌الله کمالوند از طرف مراجع قم به دیدار شاه رفت و مذاکراتی انجام داد. اما روشن بود که در این مرحله طرف مقابل، دولت و نخست‌وزیر نیست، بلکه شخص شاه خود به میدان آمده، و لذا بعضی از افراد می‌ترسیدند و همراهی نمی‌کردند و یا بهانه‌هایی را مطرح می‌کردند؛ اما امام خمینی در تاریخ دوم بهمن ۱۳۴۱ چهار روز قبل از برگزاری فرماندوم در پاسخ به نامه جمعی از مؤمنان ماهیت فرماندوم شاهانه را افشا کرد و هدف از آن را همان هدف قانون انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی معرفی کرد.

اما با مقاومت و اصرار طرفین، اوضاع عمومی کشور متشنج‌تر می‌شد، هم شاه کوتاه نمی‌آمد و هم علما و روحانیون و ملت مسلمان با شور و احساسات خواهان لغو فرماندوم بودند. در این میان مسافرت شاه به قم و سخنرانی

توهین آمیز او اوضاع را آشفته‌تر کرد. حمله به مدرسه فیضیه و تخریب مدرسه و ضرب و شتم طلاب بر وخامت اوضاع افزود. حمله به مدرسه فیضیه در دوم فروردین ۱۳۴۲ صورت گرفت که محکومیت عمومی را در پی داشت، اما مؤثرترین و کوبنده‌ترین اقدام اطلاعیه تاریخی سیزدهم فروردین امام خمینی بود که در آن به صراحت نوشته بود:

شاه دوستی یعنی غارتگری، هتک اسلام، تجاوز به حقوق مسلمین و تجاوز به مراکز علم و دانش، شاه دوستی یعنی ضربه زدن به پیکر قرآن و اسلام، سوزاندن نشانه‌های اسلام و محو آثار اسلامیت - با این احتمال، تقیه حرام است و اظهار حقایق واجب.^۱

در ادامه نهضت و تقابل طرفین، با فرارسیدن ماه محرم فرصت مغتنمی برای امام و روحانیت فراهم شد و امام علاوه بر صدور اعلامیه و توصیه به وعظ و خطبا مبنی بر بی‌اعتنایی به دستورات سه‌گانه ساواک - منع انتقاد از شاه، منع انتقاد از اسرائیل و منع هشدار نسبت به در خطر بودن اسلام؛ عصر روز عاشورا که مصادف با ۱۳ خرداد ۱۳۴۲ بود در مدرسه فیضیه سخنرانی تاریخی خود را ایراد کرد و مشخصاً به شخص شاه حمله شدید و انتقادهای کوبنده‌ای را مطرح کرد و از ارتباط میان شاه و اسرائیل پرسید که «مگر شاه اسرائیلی است» که سازمان امنیت از انتقاد نسبت به اسرائیل ممانعت می‌کند؟!^۲

متعاقب این سخنرانی کوبنده، امام خمینی نیمه شب پانزده خرداد بازداشت و زندانی گردید. گرچه پیامدهای این دستگیری یعنی قیام تاریخی پانزده خرداد و نیز حمایت عمومی مراجع و علمای سراسر کشور از امام خمینی، رژیم شاه از

۱. صحیفه امام، ج ۱، ص ۱۷۷ - ۱۷۹.

۲. صحیفه امام، ج ۱، ص ۴۴۵ - ۴۴۸.

شدت عمل بیشتر نسبت به امام خمینی دست نگه داشت، ولی حبس و در ادامه حصر ایشان تا فروردین ۱۳۴۳ ادامه پیدا کرد و امام شامگاه ۱۸ فروردین آن سال از تهران وارد قم شد.^۱

خلاصه درس هشتم:

آغاز نهضت امام خمینی در گام اول در قضیه مطرح شده لایحه مربوط به انجمن‌های ایالتی و ولایتی و تغییراتی که در مصوبه عصر مشروطه داده بودند، بوده است.

رژیم شاه با قبول شکست و عقب‌نشینی در گام اول اقدامات خود، در گام بعدی مسئله لوایح شش‌گانه را مطرح کرد که به قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ منجر گردید.

رهبری امام خمینی در مرحله دوم نهضت یعنی مخالفت با انقلاب سفید شاه ظهور کرد.

۱. ر.ک: زمانه و زندگی امام خمینی، ص ۱۹۱ - ۱۹۷.